

Adabiyotlar

1. G'ulomov A. O'zbek frazeologiyasi asoslari. – Toshkent: O'zMU, 2008.
2. Sayfullayeva R. O'zbek tilining frazeologiyasi. – Toshkent: «Fan», 2012.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: «Routledge», 1992.
4. Fernando C. Idioms and Idiomaticity. – Oxford: Oxford University Press, 1996. Cambridge Dictionary.
5. Idiom definition. <https://dictionary.cambridge.org>

REZYUME. Maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi idiomalarning lingvistik tahlili yoritilgan. Idiomalarning barqarorlik, ko'chma ma'no, obrazlilik va milliylik kabi belgilari ilmiy nuqtayi nazardan izohlangan. O'zbek tilidagi idiomalar ko'proq xalqona tafakkur va agrar hayot tarziga asoslangan bo'lsa, ingliz tilidagi idiomalarda metaforik hamda ironik ohang kuchliroq namoyon bo'ladi. Shuningdek, maqolada idiomalarni tarjima qilishda uchraydigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье проводится лингвистический анализ идиом в узбекском и английском языках. Рассматриваются такие характеристики идиом, как устойчивость, переносное значение, образность и национальная специфика. Узбекские идиомы в большей степени связаны с народным мышлением и аграрным образом жизни, тогда как английские идиомы чаще выражают метафоричность и иронию.

SUMMARY. The article is presented a linguistic analysis of idioms in Uzbek and English. It explores key features of idioms such as stability, figurative meaning, imagery, and cultural specificity. Uzbek idioms are mainly rooted in folk thinking and agrarian lifestyle, while English idioms often reflect metaphorical and ironic aspects.

REŇLERDEGI “JAQSILIQ” HÁM “JAMANLIQ” SIMVOLLÍ KONNOTATIV MÁNILER

G.M.Bekbosinova – *tayanish doktorant*

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so'zlar: yaxshilik, yomonlik, sariq, qizil, yashil, ola, ko'k rang, konnotativ ma'no, ijobiy va salbiy sema.

Ключевые слова: добро, зло, желтый, красный, зеленый, синий, серый цвет, коннотативное значение, положительное и отрицательное значение.

Key words: good, evil, yellow, red, green, blue, gray color, connotative meaning, positive and negative meaning.

Kirisiv. Reñler átiraptı túslendiriw menen birge insannıń hár qıylı keshirmelerin, halatın bildirip te keledi. Reñdi bildiretuǵın sózler az muǵdarda ushırasqanı menen tilimizde aktiv qollanılauıǵın leksemalar esaplanadı. Kópshilik jaǵdayda jaqsılıq hám jamanlıqtıń, unamlı hám unamsız obrazlardıń beriliwinde aq hám qara reñi ónimli qollanıladı degen túsinik bar, degen menen basqa da qızıl, sarı, kók, ala, jasıl, sur reñler arqalı da bul konseptual qarama-qarsılıqlar beriliwi múmkin. Olar sóylewde awıspalı mánide qollanılıp, emocional-ekspressivlik tásirshenlikti asıradı hám insannıń tuyǵı-sezimlerin, psixologiyalıq halatların kórsetip bere aladı.

Ádebiyatlar analizi. Rus til biliminde eń dáslep leksikalıq konnotaciya máselelerin A.V.Filippov [2:57-63] óz miynetlerinde sóz etken bolsa, ózbek til biliminde reñ-tús bildiriwshi sózler konnotaciyasın M.Xirojiddinova arnawlı túrde izertledi [14], sonday-aq, ózbek xalıq qosıqlarında reñ simbolikası máselelerin M.Róziyeva [12] arnawlı túrde úyrenip analizlegen.

Izertlew metodologiyası. Izertlew barısında emperikalıq analiz metodınan, salıstırmalı analiz, kontekstuallıq analiz metodlarınan paydalanıldı.

Talqılaw hám nátiyjeler. Reñler bir qansha simvolliq mánilerdi ózinde jámlegen, olardıń biri qızıl reñi xalıq arasında bir qansha unamlı, jaqsılıqqa jorılıwshı mánilerdi bildiredi. L.Mironovanıń pikirinshe qızıl reñ ómirdiń, kúshtiń, energiyanıń reñi. Afrika xalıqları ushın qızıl reñ ómirdi ańlatsa, qızıl miyweler ónimdarlıqtı bildirgen. Qıtay, grek-rim ellerinde de qızıl reñ ónimdarlıq simvoli esaplanadı [8:35]. Bizde de diyqanlardıń qırman jıynawında “qırmanıń qızılansın” tilegi bildiriledi. Bul qırmanıń tassın, kóbeysin, daqlıń mol bolsın degen mánilerdi ańlatadı. Sonday-aq, xalıq arasında qızıl reñ qorǵanıw simvoli sıpatında da qaraladı. Bunda jawız ruwxlarǵa, sırtqı qara kúshlerge qarsı qorǵanıw, saqlanıw wáziypasın atqaradı dep te iseniledi. Máselen, qızıl tawardan duwa tigip qasına alıp júriwi yáki taza jay salǵanda qızıl reñli predmetler (quman, duwa, tawar) ildirip qoyılıwı – bul kózigiwdiń aldın aladı dep boljanadı. Hátte qızıl reñ kiyim kiyse kóz tiymeydi adamlardıń názeri adamǵa emes, sol kiyimge túsedı dep

iseniledi. Ilimpazdıń pikirinshe bul sıyaqlı isenim yaǵnıy qızıl reñniń sırtqı kúshlerdi qaytarıwın Palestin hám arqa batıs Afrika ellerinde de iseniledi [8:36]. Tilshi M.Róziyeva “O'zbek xalıq qo'shiqlarında rang simbolikası” miynetinde bul reñ alǵashqı dáwir adamları túsiniginde de sırtqı qara kúshlerden qorǵanıw reñi ekenligin, qurbanlıq qılıwda úngir awızına qızıl reñli qol hám ógiz súwreti túsilgenligin, bul bolsa olardıń túsinigi boyınsha qurbanlıqtan soń qara kúshler olardı qayta mazalamaytuǵın boladı dep isengenligin jazadı [12:12].

Búgingi kúnge deyin medicina bazıbir keselliklerdi (qızılsha, suwsheshek, qızamıq) emlewde qızıl reñli tawar menen oraw arqalı járdem beretuǵınlıǵın biykarlamaydı [8:37]. Yaǵnıy biziń xalqımız arasında da balalar bul kesellikler menen awırsa qızıl reñli kiyim kiygizip qoyılardı.

Qızıl reñi xalıq arasında baylıq degen mánide de qollanılardı. Bul naqıl-maqallarda ushırasatuǵın “Qızıl kórse perishte de joldan shıǵadı” (bazı dereklerde altın kórse perishte joldan shıǵar) degen maqalda qızıl reñi baylıq, altın mánilerinde qollanılıp tur. B.Yusupova óz miynetinde bul maqalǵa túsinik berip, perishteniń joldan shıǵıw háreketi eki túrli túsiniledi: birinshisi: ózgeredi, buzılısadı, aynıydı, perishtelik qásiyetin, sıpatın joytadı degen máni bolsa, ekinshisi oǵan qarama-qarsı mánide yaǵnıy usı perishteligin saqlap qalıw, soǵan sadıq bolıp qalıw, aynımaw, ózgermew maqsetinde altındı kórgende joldan shetke shıǵıp, altındı aylanıp ótedi degen máni túsiniledi dep keltirgen [15:340]. Bul dástanlar tilinde de ushırasadı. *Balam, atań Nárik bay Áliy biyden qorqıp, eki túye qızıldı dárbenke aparıp túni menen shóktirip keldi* [3:122]. Qızıl reñi jáne de bahalawdıń joqarı kategoriyası sıpatında qaralıp, orta bilim beriw mekemelerinde, joqarı oqıw orınlarında aǵla bahalarǵa oqıǵan jaslarǵa qızıl diplom beriw halatı ushırasadı. Bul bolsa basqalardan ajralıp turıw, maqtanish etiw mánisin de bildiredi. Misalı: *Ol kewlimdegidey bolıp talim aldı. Instituttı qızıl diplom menen pitkerip shıqtı* [9:44].

Qızıl reñ tuyǵılar boranın da ańlatadı. Bul quwanış hám ǵázep sezimleri bolıwı múmkin. Tómendegi misallardan uyalıw, qısınw mánilerinde kelgen qızıl,

qırmızı leksemaların kórsek boladı. *Nursultıwdıń pútkil denesi dirildep ketkendeı boldı. Eki betiniń almalarına qızıl juwırdı* [9:449]. *Ex-xx! Keldińiz be? - dep qoya berdi suwıq demin alıp. – “Qızıl júzli jigittiń, qız qarındası bolmasın”* degen. Sizlerdiń koncertke kirip baratırǵanıńızdı ajaǵańnıń bir jorası kórip aytıp kelipti [9:474]. *Men, Lepes!—dep qısıǵanınan qırmızı dóńip, qızdıń sozılǵan qolınan zorǵa aldı* [7:31].

Sonıń menen birge qızıl reńniń áhmiyetli jeri bul qan reńi de, insan organizmine ómir beriwshi qan, biraq qannıń shıǵıwı awırıwlı, bazıda ólim halatları da boladı. *Appaq arǵımaqtıń, monshaqtay jawdıraǵan qap-qara kózleri, birden qıp-qızıl qanǵa tolıp, gúrs ete qaldı* [7:259]. *Gosh jigittiń shiyrin janı, Úzildi maydan ishinde, Musılmannıń qızıl qanı, Tógildi maydan ishinde* [5:166]. Demek, qızıl reńi arqalı óliw, qurban bolıw túsiniqleri de jetkeriledi. Kesellikti de bildirip keliw halatları ushırasadı: *Gúlsarım úshke shıqqanda qızılshadan qazalandı*. [6:169]. Bul qızılsha keselligi terige mayda qızıl reńli taspalardıń shıǵıwı menen xarakterlengenligi ushın da qızılsha atamasın alǵan bolsa kerek.

Bazıda intenciv formalardıń kelbetlik qızıl sóziniń aldında qollanıwı arqalı arttırıw dárejesin unamsız mánili leksema dizbeklesip keliwı menen de negativ mánili sózler jasaladı: «*Aldın qırdım degende, artı gúwlep baradı. Artın qırdım degende, aldı gúwlep baradı*». *Lekin, biziń batır bárin qamıstay bawlap, qıyratıp taslaydı. Qara, qıp-qızıl ótirik!* [10:261]. *Ananı qarash! Qıp-qızıl jalaqor!* [10:267]. Bul misallarda ótiriktiń, jalaqorlıqtıń asa ketken túrin jetkeriwde bul reńnen ónimli qollanıw, tásirshelikti asırıwda utımlı qollanıw.

Tilde sur reńi awıspalı mánide jawızlıqtıń, jamanlıqtıń belgisi sıpatında gewardenedi. Máselen, “Qırq qız” dástanındaǵı Surtaysha obrazında jawızlıqtıń, qanxorlıqtıń, zulım patshanıń obrazi ashıp beriledi. Belgili ilimpaz Sh.Abdınazimov óziniń “Qırq qız dástanınıń leksikası” atlı ilimiy jumısında bul antroponim haqqında toqtalıp, antroponimniń birinshi komponenti túpkilikli túrkiy sózi, predmettiń túr-túsin, reńin bildiriwshi kelbetlik. Máselen: sur reń, túri sup-sur, t.b. Awıspalı mánide ol jawız, qatal degen mánini ańlatadı. Sonlıqtan óziniń dushpanların xanlarına jek kóriwshiligin ańlatıw ushın xalıq olardıń atınıń aldına “sur” sózin qosıp aytqan bolıwı kerek dep keltiredi [1:73]. “*Nemis degen qanday xalıq eken?*” dep júz edi kópten beri. *Qarasa, bayaǵı Qurbanbay jıraw jırlaǵan Surtayshanıń láchkeriniń ózi eken* [9:256].

Jámiyetimizde gáp tásir etpeytuǵın arsız adamdı tilde surbet dep ataydı [5:6]. Bul sózdiń bazıda súrbet forması da ushıraydı. Bul qubılıs keyinli tásirge baylanıslı u-ú formasında keledi. *Sóytıp otırıp, qas qaqpay jańaǵı gápti aytqanı, adam aytsa nanǵısız súrbetlik boldı* [9:102]. *Qanday surbettiń eń bolmasa sońǵı márte júzine túpirip qoyǵandı maqul kórdi* [9:427]. Bazıda bul leksema betsiz, uyatsız sózleri menen sinonim bolıp keledi. Tilde *surlanıw* lekseması da qollanıw bul adamnıń kewil keypine baylanıslı jek kórgen, jaman kórgen adamına qarata sóylewde júzdegi unatpaw emociyasına baylanıslı qollanıladı. Misal: *Jógisiremese! Mashıǵn da, kim bolatuǵın edi! — dedi júzi birden surlanıp* [10:75].

Sarı reńi de óziniń tiykarǵı reńlik mánisinen basqa awıspalı mánide jamanlıq conceptiniń periferiyalıq maydanına kiriwshi kesellik, saǵınış mánilerin bildiredi. *Awırıwdıń zarpanan kózleri de sarǵayıptı* [13:287]. *Kózleri basına músiybet túsken adamnıń kózlerindey isik, burınan sarǵış júzi ábden zapıranǵa aylanıptı* [13:291]. M.Xirojiddinova zapıran sózi sarı mánisinde qollanıw

kesel adamnıń betiniń, júziniń reńin bildiriwde qollanıladı dep keltiredi [14:20]. Qaraqalpaq tilinde de sarǵış túr, tús, reń mánilerin bildiredi [5:6]. Sonıń menen birge *awızınan sarısı ketpegen* fraziologizminiń quramında kelip jas bala, gódek mánilerinde keledi. Bul jaslıq, balalıq jaqsılıq conceptinde unamlı konnotaciya payda etip tur. *Zańǵarlar, gil awızınan sarısı ketpegen balalardı jibergenge, olardı pisent etpey tup-tuwrı awılǵa kiyatırǵanına qara!* [9:265]. Bawırdaǵı unamsız ózgerisler sebepli teri, kóz aǵımnıń sarǵayıwınan ibarat awır, juǵımlı kesellikte sarı reńi menen baylanıslı bolıp, xalıq tilinde sarı awırıw (gepatit) delinedi [11:97].

Qaraqalpaq tilinde kók reńi awıspalı mánide unamlı hám unamsız konnotaciya payda etedi. Kók reńine baylanıslı kógeriw lekseması birneshe mánide qollanıladı. Rawajlanıw, ósiw-óniw, kóbeyiw, úrim-putaqlı bolıw mánisinde: *Kósewiń kógersin!* [4:545]. *Qádimnen qalǵan sóz edi, Buringiń naqlı: Jawın menen jer kógerer, Duwa menen er kógerer* [3:146]. Bunda tiykarǵı túsiniq kógeriw ósimliklerge tán qubılıs, tábiyattıń kógerip, gúllep miywe beriwine baylanıslı insanlarǵa da usılay teńew aytıw tilde ónimli qollanıladı. Kesellik, awırıwǵa baylanıslı adamnıń qanı qashıwı, denesiniń ózgeriwı bozarıwı-kógeriw: *Porok degen jaqsı kesel emes aqırı. - Balańız juwrıp júrip birden kógerip qatıp qalmaq ma? — dedi usı Qudiyar erteńine* [9:179]. Sonday-aq soqqıdan qalǵan denedegi izge de kógeriw lekseması qollanıladı: *Bet awızıń kógergen, ústi-basıń jurtılǵan* [9:85]. Unatpaw, jek kóriw, jaqpay turǵan keyipti bildiriw, urısıw mánisinde kógeriw lekseması qollanıladı. Qanday da bir zattıń buzılıwı, túsiniń kógis túrge enip baz basıwı, búliniwı, shiriwin kógeriw dep aytıladı.

Qaraqalpaq qızların eń tanımalı kiyimi kók kóylek-baylıq, qurǵınlıq simvolı bolǵan. Öytkeni bul kóylekti bardamlı adamlardıń qızları kiygen. Hátte bul kóylek awıl da birew-ekew ushırasıwı múmkin bolǵan. *Ustilerine kók kóylek, onıń sırtınan qınama bel beshpent kiygen. Kók kóylek penen beshpentiniń naǵısları biri-birinen ótken, kózińniń jawın aladı* [7:115].

Kók reń ólimdi de ańlatıp keliw halatları ushırasadı. Máselen, kók reń aza libası sıpatında kiyilgen. O, *atına kók tigilsin nemis degen páleniń!* [9:342]. Ertede jaqın insanı dúnyadan ótkende kók reńli kiyim kiyip azalangan. Bul M.Xirojiddinovanıń “O‘zbek tilida rang-tus bildiruvchi so‘zlar konnotatsiyasi” atlı dissertaciyasında da aza libası kók reńde bolǵanlıǵı haqqında ayılıp misallar menen dálillengen. Biziń qaraqalpaq folklorınıń 87-tomında “Alǵıslar hám ǵarǵıslar” bóliminde “*Kók tigilgir!, Qara tigilgir!, Qara baylangır!*” mazmunındaǵı ǵarǵıslardı ushıratamız [4:551]. Usı tomliqtıń túsindirmesinde bolsa kók-kók jalaw (jas ólimi belgisi) dep túsindirilgen [4:556].

Tilde kók tıym joqshılıqtı, jarlılıqtı bildiredi: - *Inim, kók tiyiniń joq. Dollar, evro degenler bayaǵıda-aq tamam boldı, — dedi ol betime jaltaqlap* [9:186]. Kesellikti bildiriwde qollanıladı: *Ásirese, gúzdıń ayazlı kúnleriniń birinde dasturxan basında birden, kók jóteldey buwındırıp jótel qısadı da qayt qılıp qoyıwı ushın awızın basıwı menen ishki jayǵa ketedi* [9:563].

Qaraqalpaq tilinde “kók” reńine baylanıslı frazeologizmler de bar bolıp, olar “kók eshekke teris mingiziw” (jamanlaw), “tóbesi kókke jetiw” (quwanıw), “kúlin kókke ushırıw” (wayran etiw) bul frazeologizmlerde de jaqsılıq hám jamanlıq elementleri sezilerli dárejede bar ekenligin kóriwimizge boladı. Máselen: *Bir qalta un aparsam aǵam menen apamnıń tóbesi kókke jetedi* [9:172]. *Kóz aydın bolsın! Qáne, endi úyińde telefon bolǵanda,*

anań biysharanıń tóbesi kókke jeter edi. [9:565]. Onıń kókten tilegeni jerden tabıldı [9:504]. Dushpan samoleti ol jaylardıń kúlin kókke suwırdı, bombalap ketti [9:538].

Bazıda awızeki sóylewde kók lekseması basqa sózler arqalı da beriledi: *Biziń Bozuǵlanıń alıp kelgen qızı ońlı emes ǵoy, kózleri duzday, murı bizdey, jurt aqtarıp alǵan qızı ma, “jigit kózi menen qız alma”, -degen,-dedi [3:243]. Jıyналған jurt Irıs nazardan burın orıs qızǵa intıqtı. Margarita da ashıq júz benen hámmege sálem berdi. Qısınıp oturmadı.- Sálem, jeńesheler! Sálemetsiz be?-Qazaq pa, deymen? -dep sıbırlastı hayallar.- Qayaqtıń qazaǵı! Kózine qaramaysań ba, duzday! [10:354]. Tilde kózdiń kók reńli bolıwın “kózi duzday” sóz dizbegi arqalı bildirilip, bunda unamsız máni basımırmaq boladı, kózi kók adamnıń kózi qattı degen túsiniq te ushırasadı.*

Jasıl reńi jaslıqtıń simvolı sıpatında qaraladı. *Sarı boyaw – kewlimdegi qayǵı-muń, Qara boyaw – táǵdirimniń gúwasi. Jasıl boyaw – ármanları jaslıqtıń, Qızıl boyaw –*

jüregimniń jarası [16:120].

Tilde ala reńi awıspalı mánide az sanda ushırasadı, ol tek alawızlıq sózinde unamsız konnotaciya jasaydı: *Solay etip, Ayzada ekewimizdiń aramızda azmazlap alawızlıq payda boldı [6:173]. Mánisi-qarama-qarsılıq, awızbirshiliktiń joqlıǵı, bir-birine isenbewshilik [5:86].*

Bul misallardaǵı baylıq, jaslıq, qorǵanıw, ómir, uyalıw, rawajlanıw, quwanıw mánilerinde kelgen reńlerdiń awıspalı mánisi jaqsılıq konceptiniń periferiyalıq maydanına kirse, ólim, kesellik, jawızlıq, alawızlıq, zulımlıq, jarlılıq, arsızlıq jamanlıq konceptiniń maydanına kiriwshi túsiniqler esaplanadı.

Juwmaq. Solay etip, qaraqalpaq tilinde reńdi bildiriwshi jasıl, kók, qızıl, leksemaları hám unamlı, hám unamsız ottenkaǵa iye bolǵan konnotativ mánili birlikler quramında kelip, pikirdiń tásirshenligin támiyinlewge xızmet etedi. Al, sarı, sur, ala, reńleri bolsa awıspalı mánide unamsız máni bildiriwde ónimli qollanılıwın úyrendik.

Адебиеттер

1. Абдиназимов Ш. «Қырк қыз» дәстаны лексикасы. Автореф. дис. ... канд. фил. наук. – Нөкис: 1992, 73-б.
2. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации. – М.: // Вопросы языкознания. 1978. №1. – С.57-63.
3. Қарақалпақ фольклоры, 77-87 т. – Нөкис: «Илим» 2014.
4. Қарақалпақ фольклоры, 77-87 т. – Нөкис: «Илим» 2014.
5. Қарақалпақ тилинің түсиндирме сөзлиги. IV том. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 2023.
6. Қайыпбергенов Т. Повестьлер. – Нөкис: «Билим», 2018.
7. Мәтмуратов Қ. Тербенбес. – Нөкис: «Билим», 2004.
8. Миронова Л.Н. Цвет в изобразительном искусстве. – Минск: «Беларусь». 2005.
9. Нызанов М. Таңламалы шығармалары. VI т. – Нөкис: «Билим», 2017.
10. Нызанов М. Таңламалы шығармалары. VIII том. – Нөкис: «Билим», 2018.
11. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Toshkent: «O'zbekiston», 2021.
12. Ro'ziyeva M. O'zbek xalq qo'shiqlarida rang simbolikasi. Avtoref. dis. ... falsafa.(PhD) fil.fan. – T.: 2017.
13. Рахманов К. Ақибет. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1993.
14. Xrojiddinova M. O'zbek tilida rang-tus bildiruvchi so'zlar konnotatsiyasi. Avtoref.dis. ... falsafa.(PhD) fil.fan. – Qo'qon: 2023.
15. Юсупова Б. Паремология. Монография. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 2024, 340-б.
16. Юсупов И. Тумарис хэм баска поэмалар. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1974.

РЕЗЮМЕ. Мақоллада қарақалпақ тилинде сары, қызыл, яшил, ко'к, кулранг, яшил рангларининг һам иjobий, һам salbiy ottenkaga ega bo'lgan konnotativ ma'noli birliklar tarkibida ishtirok etishi, nutqning ta'sirchanligini ta'minlashga xizmat qilishi haqida mulohazalar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье даются комментарии об участии желтый, красный, зеленый, синий, серый цветов в каракалпакском языке в составе коннотативных смысловых единиц, имеющих как положительные, так и отрицательные оттенки, которые служат обеспечению эффективности речи.

SUMMARY. The article provides comments on the participation of yellow, red, green, blue, gray colors in the Karakalpak language in the composition of connotative semantic units that have both positive and negative connotation, which serve to ensure the effectiveness of speech.

QARAQALPAQ TILINDE ÓLSHEM ATAMALARINIŇ FRAZEOLIGIYALIQ SÓZ DIZBEKLERI ARQALÍ AŇLATILIWI

Q.Bekniyazov – filologiya ilimleriniń kandidati, docent
Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: so'z birlikmalari, frazeologiya, qoraqalpoq tilidagi o'lichov atamaları, vaqt, og'irlik, uzunlik, makon, hajmni bildiruvchi so'z va frazeologik so'z birlikmalari.

Ключевые слова: словосочетания, фразеология, обозначения мер в каракалпакском языке, слова и фразеологические словосочетания, выражающие время, вес, длину, пространство и объём.

Key words: word combinations, phraseology, measurement terms in the Karakalpak language, and words and phraseological expressions denoting time, weight, length, space, and volume.

Kirisiw. Ertenen insaniyat tariyxınıń rawajlanıwı menen eń dáslep dógerek-átirapındaǵı nárselerdi ańlap, túsiniq bilgen. Tábiyattaǵı qubılıs, háreket ózgerislerdi hár qıylı ólshem birlikleri menen túsiniw arqalı belgili juwmaq shıǵarǵan. Bul, álbette, tillik birliklerde ólshemge qatnaslı birliklerdiń dáslep sóz formasında, erkin sóz dizbeginde, sońın ala turaqlasıwına alıp kelgen. Sol sebepli de, tilimizde turaqlasqan ólshem birlikler, teńewler, perifrastalar, metaforalar qalıplesip barıw menen, tilimizge tereń enisip, sińisip ketken.

Erte dáwirlerde waqıtı bildiretuǵın belgili bir ólshem birliǵı bolmaǵanı menen, *sekund, minut, saat* degen waqıt ólshemlerin shama menen boljap bilgen. Máselen, «sekund» túsiniǵın *qas qaǵım, kirpik qaqqansha, kózdi ashıp-jumǵansha, demniń arasında, qas penen kózdiń arasında* degen dene músheleriniń qıymıl-qozǵalı arqalı bildirgen. *Sekund* dep aytpaǵanı menen, «sekund» uǵımın aljaspay dál túsinişken. Minut penen saattı bildiriw ushın *bir et pisirim waqt, bir kese chay ishim waqt, tawıqtıń birinshi yamasa ekinshi shaqırǵanı* hám t.b. frazeologiyalıq